

До спеціалізованої вченої ради Д. 41.086.01
Національного університету «Одеська юридична академія»
за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

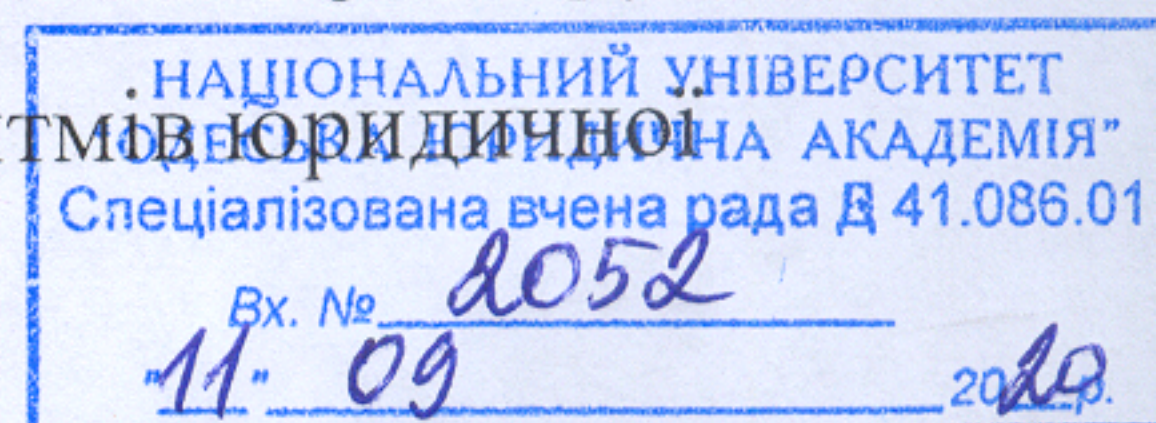
ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри теорії, історії та філософії права ННІППО НУ
«Львівська політехніка»

Кельмана Михайла Степановича

**на дисертацію Манько Дениса Григоровича «Технології та алгоритми
юридичної діяльності», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень**

Актуальність теми дослідження. Сьогодні ми живемо в епоху змін. Ці
зміни відбуваються постійно і набувають все стрімкішого характеру. Цілком
логічно, що усі ці зміни торкаються технології та алгоритмів юридичної

діяльності. Серед факторів, які матимуть вплив на неї через 2-3 роки, можна виділити наступні 5 основних : світове та національне середовище, глобалізація; спосіб придбання клієнтами юридичних послуг; технічний прогрес та інновації, що будуть використовуватися ринком; нові гравці на ринку та нові види конкуренції;

Чи можна у перспективі розглядати юридичні стартапи, наприклад, як 100% конкурентів для юридичної діяльності в цілому? Напевне, ні, проте суттєва частка ринку буде за юристами, які з технологіями на «ти». Ми є свідками того, що юристи втратили монополію на знання і тепер поступово втрачають монополію на свої юридичні навички. Очевидним є і те, що ні монополія, ні конкуренція ні до чого хорошого не призводять. Ми переконані, в тому, що юридичні інституції мають співпрацювати, адже тільки у співпраці можна створити дійсно видатні продукти на кшталт юридичної «Вікіпедії» чи «Уберу».

Про небайдужість вітчизняної правничої спільноти до «діджиталізації» юриспруденції (с.1 автореф.) свідчить і той факт, що в українських юридичних установах з'являються фахівці, які відповідають за сферу інновацій. Та й кількість заходів, присвячених темі новітніх технологій, зростає (скажімо в столиці відбулися два показові заходи. Перший з них – конференція Legal Tech Kyiv 2017).

Зараз на ринку юридичних послуг зібралась критична маса усього необхідного: юристи, які готові привносити технології у юридичну діяльність; юристи, які готові їх використовувати.

Місія юридичних стартапів – робити юридичні послуги доступними для людей. Згідно з дослідженням, яке провів в Україні Гаазький інститут інновацій у праві, більше половини населення країни ніколи не зверталися до юристів. І

це у той час, коли в кожного з нас кілька разів на рік виникають питання захисту прав споживачів, частина стають свідками чи жертвами різних шахрайських схем, у когось виникає потреба придбати нерухомість тощо. Часто

ці потреби задовольняються пошуком інформації в Інтернеті (яка не завжди відповідає дійсності) і заняттям юридичною самопоміччю, яка має властивість плодити додаткові проблеми.

Зрозуміло, що оплатити належний захист своїх прав може далеко не кожен. А поряд з високою вартістю юридичних послуг, перепорою для доступу до правосуддя є й не дуже позитивний стереотип сприйняття професії адвоката – на думку пересічних українців, це людина, котра робить бізнес на чужих проблемах. При цьому багато хто любить додати, що у швидкому вирішенні проблем юристи не зацікавлені, адже від цього залежить стабільність їх прибутку. Результат – відторгнення і недовіра людей до сфери юридичних послуг.

Юриспруденція XXI століття – це можливість людей отримувати якісну правову допомогу в автоматизованих онлайн-сервісах. І робити вони це зможуть, лежачи на дивані, а не приїжджаючи у дорогий офіс юридичної компанії для спілкування з накрохмаленим юристом, година роботи якого коштує від \$100. Очевидно, що технологічний підхід до надання юрпослуг значно здешевлює їх, роблячи доступнішими для населення. А прозорі програмні алгоритми підвищують довіру населення до таких сервісів, які не будуть заплутувати справу для того, щоб витягти з клієнта більше грошей.

Хакатон, організований KYIV Legal Hackers, спрямований саме на розкриття потенціалу вітчизняної юридичної спільноти у створенні таких інноваційних продуктів. А стратегічна мета платформи KYIV Legal Hackers – підвищити за допомогою таких технологічних сервісів правосвідомість громадян і тим самим дати можливість кожному захищати свої конституційні права».

Ми цілком погоджуємося з автором, що у вітчизняній юриспруденції відсутнє комплексне загальнотеоретичне дослідження юридичних технологій, юридичних алгоритмів, алгоритмів права, технологічних алгоритмів у праві та їх ролі у правовому регулюванні, яке б відповідало актуальним потребам держави та враховувало вимоги сучасного суспільства.

Усе це зумовлює актуальність загальнотеоретичного аналізу широкого кола питань щодо сутності й правової природи юридичних технологій і алгоритмів, поняття та ролі юридичної креативістики в організації та якісному здійсненні юридичної діяльності (с.3).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» у контексті теми «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий і культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідницької роботи кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» – «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України» на 2016–2020 рр.(с.28).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, слід оцінити позитивно. Дисертантом залучено до дослідження 377 найменувань джерел та літератури. Автор демонструє добрі знання історіографії проблеми, яка належним чином проаналізована з виокремленням недосліджених аспектів теми (с. 25-99 дисертації). Посилання на джерела, літературу та додатки належним чином оформлені (с.414-452)..

Науково-теоретичну основу дослідження технологій і алгоритмів юридичної діяльності склали праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених різних галузей науки.

Філософські засади дослідження було сформовано на підставі аналізу наукових ідей таких вчених, як: Р. Алексі, І. Бентама, Г. Д. Бермана, Ж. Л. Бержея, Г. Гарта, Г. В. Ф. Гегеля, Г. Гроція, Ю. Габермаса, Р. Ф. Ієринга, І. Канта,

Кельзена, Л. Й. Петражицького, А. В. Полякова, Р. А. Ромашова, Ю. Н. Харарі та інших філософів і мислителів.

Загальнотеоретичним підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених: С. С. Алексєєва, В. К. Бабаєва, С. В. Бобровник, О. Б. Венгерова, В. В. Дудченко, Л. І. Заморської, М. С. Кельмана, М. І. Козюбри, Н. М. Крестовської, А. Ф. Крижанівського, Л. Г. Матвєєвої, О. Г. Мурашина, В. С. Нерсєсянца, Ю. М. Оборотова, Н. М. Оніщенко, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, С. Г. Стеценка, Ю. С. Шемшученка.

Важливе значення для всебічного розкриття предмету дослідження мали праці: В. М. Баранова, Т. О. Дідича, В. Н. Карташова, Т. В. Кашаніної, Д. А. Керімова, С. П. Кравченка, Г. І. Муромцева, І. І. Оніщука, П. Сандевуара, І. Д. Шутака (при аналізі питань, пов'язаних із обґрунтуванням вихідних засад юридичної техніки і юридичних технологій); В. М. Горшеньова, С. Д. Гусарєва, Р. Давіда, Т. М. Дашковської, А. Е. Жалінського, В. М. Протасова, О. Д. Тихомірова (при аналізі питань, пов'язаних зі встановленням особливостей природи юридичної діяльності); Л. М. Борисової, К. В. Горобця, О. В. Куціпак, О. Г. Лукянової, В. П. Плавича, Н. М. Пархоменко, І. В. Патерило, Р. І. Радейко, О. О. Середи, В. М. Тertiшника, І. В. Шалінської (при дослідженні юридичних алгоритмів)(с.27-28)

Отже, враховуючи потребу у науковій розробці, у формуванні практично значимих пропозицій у сфері методології юридичної діяльності, можна акцентувати увагу на актуальності обраної докторантом проблематики, відзначити її теоретичну та практичну значущість.

Наукова новизна дослідження. Використання значної кількості джерел та літератури філософсько-правового, теоретико-правового та порівняльно-правового спрямування за авторством українських та зарубіжних вчених-правників сприяло дисертанту у формуванні та подальшому обґрунтуванні низки положень наукової новизни та практично значимих рекомендацій. При цьому, переважна більшість таких положень базується на всебічності та повноті проведеного дослідження, аргументованості основних положень.

На особливу увагу заслуговують наступні положення наукової новизни, які обґрунтовано вперше, зокрема:

обґрунтовано та запроваджено в категоріальний апарат загальнотеоретичної юриспруденції поняття *юридичного алгоритму (legal algorithm)*, під яким слід розуміти закріплену в правовому акті юридичну конструкцію зобов'язуючого волевиявлення, якою чітко регламентується: хто, в якому порядку та що має зробити або утриматися від дій, або обсяг позбавлень чи наділень такої особи певними цінностями;

сформульовано поняття *алгоритм права (algorithm of law)* – правова категорія, яка відображає теоретичне узагальнення тенденцій, котрі впливають на формування напрямів правового розвитку, окремі положення яких закріплюються у нормативно-правових актах та відповідають наступним ознакам: 1) затребуваність суспільством із урахуванням перспектив розвитку;

2) наукова обґрунтованість доцільності закріплення у праві; 3) регламентація правом;

визначено поняття *технологічного алгоритму у праві (technology algorithms in law)* – сукупність техніко-технологічних продуктів (електронні документи,

електронний підпис, комп'ютерні програми, пошукові бази даних, електронні реєстри, електронні площадки вирішення спорів, юридичні боти та інше), які використовуються в юриспруденції;

встановлено структуру юридичного алгоритму, яка складається із наступних елементів: персоніфікації, моделі поведінки та змістовного зв'язку, що утворюють логічну послідовну цілісність, в якій сформульовано порядок діянь суб'єкта права;

проведено класифікацію юридичних алгоритмів і встановлено такі їх види:

- *за характером правового регулювання*: а) загальні юридичні алгоритми – положення, які містяться в законах; б) спеціальні юридичні алгоритми – положення, які містяться в правозастосовних або правореалізаційних актах;
- *за формою правової активності суб'єктів права*: а) юридичні алгоритми, які втілюються в життя завдяки дії; б) юридичні алгоритми, які втілюються в життя завдяки юридично-значущій бездіяльності;
- *залежно від типу правових норм*: а) юридичні алгоритми, виражені в матеріальних правових нормах; б) юридичні алгоритми, виражені в процедурно-процесуальних правових нормах;
- *за процедурно-процесуальними особливостями прояву в соціальній діяльності*: а) процесуальні юридичні алгоритми; б) юридичні алгоритми, пов'язані з процесом процедур; в) юридичні алгоритми самостійних правових процедур;
- *за формою вираження*: а) письмові юридичні алгоритми – зафіксовані в текстах письмових правових актів; б) усні юридичні алгоритми – виражені в офіційно визнаній формі алгоритми словесного виконання правових норм – приміром, усний наказ, усне попередження та ін.; в) конклюдентні юридичні алгоритми – виражені в офіційно визнаній формі акти невербального або символічного виконання правових норм;
- *за особливістю забезпечення виконання та формою припису*: а) жорсткі – алгоритми, які мають юридично зобов'язальну форму; б) м'які – алгоритми, які мають рекомендаційний характер;

визначено поняття *юридичної креативістики* – вчення, система знань про особливості сучасного правового мислення і мистецтво створення, впорядкування, тлумачення, обслуговування та втілення в життя правових актів; обґрунтовано вихідні засади юридичної креативістики, а саме:

- 1) *наука (науковість)* – це особливість світогляду, правового мислення та системи впорядкованих знань, пов'язаних із мистецтвом створення правових актів;
- 2) *право (право-відповідність)* – це обов'язкове використання законодавчо регламентованої інформації щодо порядку створення, обслуговування та втілення в життя правових актів;
- 3) *мова (мовно-досконалість)* – це спосіб і форма виразу теоретичної моделі в реальному правовому акті;

запропоновано спеціальні методи юридичної креативістики, а саме: *юридичний аналіз* – вивчення й осягнення фактичних обставин юридичної справи шляхом аналізу; *юридико-логічна концентрація* – вироблення оптимального шляху досягнення мети щодо правового врегулювання виниклих фактичних обставин завдяки застосуванню синтезуючих операцій; *юридичне конструювання* – компонування та формалізація порядку вирішення виниклих фактичних обставин у тексті конкретного правового акта (с. 32-35).

Дисертація має теоретико-прикладний характер, а її висновки й пропозиції становлять науковий та практичний інтерес і можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – для подальшого вивчення численних теоретико-методологічних проблем юридичної креативістики, створення необхідної теоретичної бази та поглиблення уявлень щодо способів, правил і методів підвищення якості правових актів;
- у правотворчості – в процесі вдосконалення нормотворчих, правозастосовних, правоінтерпретаційних процедур з урахуванням особливостей позитивних і негативних юридичних технологій формалізації права;

- у навчальному процесі – при підготовці та проведенні занять з навчальних дисциплін «Теорії держави та права», «Проблеми теорії держави та права», «Методологія юридичної науки», «Юридична креативістика», а також у процесі підготовки навчальної та навчально-методичної літератури із зазначених курсів;
- у практичній юридичній діяльності – у процесах підготовки та використання різноманітних видів юридичних документів (с.37-38).

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих у науковому дослідженні. Основні наукові положення та висновки дисертації є достатньо обґрунтованими та системно викладеними. Системність їх викладу у роботі не викликає сумнівів. Це проявляється у наступному: 1) висновки теоретико-методологічного характеру, в яких розкрито засади дослідження алгоритмів і технологій юридичної діяльності, проаналізовано природу сучасного права, охарактеризовано особливості алгоритмів легалізаційних процедур, викладені у Розділі 1 дисертації (с. 40- 119); 2) висновки в яких розкриваються та аналізуються природа юридичного алгоритму класифікуються його види, встановлюються особливості співвідношення із правовим актом, матеріальними та процедурними та процесуальними нормами права, правовідносинами, юридичним процесом і процедурами обґрунтовані у Розділі 2 дисертаційного дослідження (с.119- 196); 3) висновки в яких встановлюється зміст і сучасне розуміння юридичних технологій, особливості їх співвідношення з юридичною технікою. Окрема увага приділяється питанням застосування юридичних технологій у законотворчій, правозастосовній і правореалізаційній діяльності базуються на положеннях Розділу 3 дисертації (с.196- 315); 4) висновки загальнотеоретичного та прикладного характеру, присвячені обґрунтуванню юридичної креативістики як самостійного наукового напрямку та окремої навчальної дисципліни. Проаналізовано вихідні засади та категоріальний апарат юридичної креативістики, сформульовано поняття «правокреатор», які обґрунтовані на основі Розділу 4 дисертації (с. 315- 400).

Методологія роботи не викликає принципових заперечень, вона у цілому відповідає сучасним вимогам до наукових праць теоретико-правової спрямованості. Тут мова йде про органічне поєднання філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, підходів дослідження.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку юридичної науки, науково-дослідною програмою дослідження було обрано інтегративний тип праворозуміння із урахуванням особливостей таких його складових напрямів, як реалістичного позитивізму, комунікативної теорії права, лібертарної теорії права та ціннісно-нормативної теорії права.

Науковим базисом дослідження стали принципи: історизму, об'єктивності, плюралізму, додатковості та міждисциплінарності.

Базуючись на зазначених принципах, у процесі встановлення сутності юридичних алгоритмів і юридичних технологій було використано наступні методологічні підходи: ідеал-реалістський, герменевтичний, ціннісний, діяльний (діяльнісний), системний та антропологічний.

У відповідності до заявлених принципів і підходів, у процесі розкриття сутності та соціальної природи юридичного алгоритму і технологій юридичної діяльності застосовувалися наступні групи методів: загальні методи пізнання, загальнонаукові методи, міждисциплінарні методи, спеціально-наукові методи юридичних наук.

Із сукупності загальних методів пізнання було використано: метод дескрипції для опису юридичного алгоритму шляхом відображення в певному загальнозрозумілому знаковому вигляді інформації відносно його сутності та форми; метод порівняння для встановлення тотожності або відмінності між юридичним алгоритмом і такими поняттями, як норма права, правовий акт, модель поведінки, формальне вираження припису та ін.; метод узагальнення для визначення загального поняття юридичного алгоритму та юридичних технологій із урахуванням усіх їх властивостей і ознак.

Серед загальнонаукових методів пізнання особливу увагу було приділено діалектичному методу, який зумовлює об'єктивний, всебічний і конкретний розгляд юридичного алгоритму з урахуванням притаманних йому зав'язків і виявленням взаємозалежності форми й сутності.

Слід враховувати, що повнота наукового дослідження юридичних алгоритмів і юридичних технологій пов'язана також із використанням на всіх етапах таких загальнонаукових методів, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, аналогія.

Застосовувалися також і міждисциплінарні методи, зокрема: соціологічний метод при встановленні конкретних соціальних фактів і вимог до створення юридичних алгоритмів; статистичний метод для кількісної характеристики випадків використання юридичних алгоритмів у диспозиціях норм права у правовій системі України; конкретно-історичний при вивченні специфіки виникнення, розвитку та особливостей використання юридичних алгоритмів і юридичних технологій при соціальному регулюванні.

Водночас у дослідженні було використано наступні спеціально-наукові методи юридичних наук: герменевтичний метод – для дослідження особливостей розуміння та тлумачення юридичного алгоритму в різні історичні періоди, з урахуванням підходів різних шкіл розуміння права; формально-догматичний метод – при аналізі положень правових актів щодо встановлення композиції юридичного алгоритму та порядку його відображення; порівняльно-правовий – для зіставлення юридичних понять, явищ і процесів щодо фіксації юридичних алгоритмів у правових актах, а також для зіставлення юридичних технологій створення таких актів, що існують одночасно у різних країнах, аналізу особливостей організації та здійснення юридичної діяльності.

Аналізуючи методологію дослідження, дисертант окремо зупинився на спеціально-наукових методах юридичної креативістики (в тексті дисертації надано визначення поняття юридичної креативістики), завдяки застосуванню яких були охарактеризовані особливості формалізації права, порядку komponування юридичної композиції письмових правових актів, механізмів їх створення та використання. До зазначених, він відносить такі методи, як:

юридичного аналізу, юридико-логічної концентрації, юридичного конструювання (підрозділ 1.1. с.40-64).

Дискусійні положення та зауваження. Очевидно, як і кожне дослідження, дисертація Д. Г. Манька не позбавлена дискусійних моментів, та положень, які викликають зауваження, і потребують пояснення позиції автора на привселюдному захисті.

1. Надмірна наукова обережність та коректність автора, котра проявляється у відсутності критичного аналізу поглядів інших науковців, котрі займалися (займаються) проблемами технології юридичної діяльності. У даному випадку мова йде саме про поняття «критичний аналіз», обов'язковим компонентом якого є критичний підхід до позицій авторів, тобто наявність непогодження (критики, зауважень) до думки тих чи інших фахівців. У роботі рідко зустрічаються ці важливі елементи наукової роботи. Тим паче, коли мова йде про теоретичну дисертацію, автор якої повинен висловлювати свою позицію з питань, що розглядаються у роботі, критикувати, аналізувати, співставляти, шукати істину, а не тільки приєднуватись до чийхось позицій. Адже при такій «миротворчій позиції» нерідко втрачається «червона нитка» особистих досягнень автора, елементи його наукової новизни?

У висновках (п. 9, 12,13,18), автор звертає увагу на засоби вдосконалення та перспективам подальшого розвитку технологій та алгоритмів юридичної діяльності, при цьому не досить переконливо визначає вплив історичних особливостей на розвиток методології, методики, процедур юридичної діяльності, які неможливо не враховувати. Тому, потребує додаткової аргументації те, як історичні етапи розвитку права і форма державного (політичного) режиму, впливають на алгоритми юридичної діяльності.

2. Висвітлюючи процес трансформації сучасного українського права п. 1.2, 1.3, 1.4 с. 64- 119 у контексті активного долучення України до ЄС, європейських цінностей, дисертант дещо спрощує цей процес. Ми переконані, що обраний шлях навернення України в Європу та продовження національною правовою системою ідентичності, закладеної ще в епоху Київської Русі (саме

продовження, а не набуття нової для України цивілізаційної ідентичності, як вважають деякі автори) буде легким. Адже йдеться про вибір не між Європою, США чи Росією, а між двома культурними типами цивілізації – російською, євразійською, східно-християнською (назва істотного значення не має) і європейською чи євроатлантичною.

3. На с. 66 автор наголошує : «... наука і практика потребують загального визначення поняття права». Видається, що захоплюватися цим не слід. В літературі (зарубіжній і вітчизняній) існують сотні, якщо не тисячі, визначень права. Проте серед них немає жодного, яке було б визнане, якщо не всіма, то принаймні більшістю. Тому для з'ясування багатомірної природи права, потрібно взагалі відмовитися від дефініцій, віддавши перевагу характеристиці права як феномену. Підтвердженням обґрунтованості такого роду думок плюралізм підходів до право розуміння. Далі на с. 81 автор зазначає « право є соціальний регулятор суспільних відносин ». Видається, що право є не тільки засобом регулювання, а й обмеження державної влади.

4. У підрозділ 3.3. «Юридичні технології створення правових актів у правозастосовній і правореалізаційній діяльності», варто було б, акцентувати увагу на проблемі подолання правової невизначеності й прагнення до правової визначеності, як у нормативно-правових актах (адже, визначальним інтегральним показником досконалості НПА є їхня якість, зокрема й відсутність у них техніко-технологічних недоліків), у нашій державі, так і зрештою у судовій практиці. Тому, слід було б звернути увагу на наступні проблеми:

- повернення людям власної гідності;
- повернення фундаментальних свобод не тільки на папері, а в реальності, утвердження демократичних цінностей і народовладдя;
- утвердження у свідомості людей відмови від патерналістських очікувань і права «вільно розпоряджатися своєю долею»;
- повернення індивідуалізму, усвідомлення того, що тільки вільна і автономна особа, незалежна від волі колективу, цілком може скористатися інтелектуальною та економічною свободою, стати незалежною і щасливою.

5. Розділ про методологію, не можна заповнювати автоматично. Той, хто досліджує, повинен обрати свій метод, свій шлях, звільнити себе від влади авторитету (вчителя, школи, наукової організації). Досліджувати – означає йти, так би мовити наосліп, а не сліпо слідувати за стандартами. Методологія не повинна обмежувати дослідника (скажімо, надається перевага одному методу над іншим). Дуже важливо, щоб молодий вчений володів мужністю, мудрістю, аби усвідомити, що слід щось міняти, відчував щирість і свіжість у теоретичних пошуках обґрунтування правових явищ. Істиною повинно бути те, що науковець здатен сказати про дослідження у будь-якій аудиторії, зокрема наодинці з собою. Важливо щоб це була саме методологія науки. І у цьому виборі бере участь лише один "цензор" – професійна культура вченого, а оцінює його лише один "суддя" сама наука в особі наукового співтовариства. У розділі методи дослідження (с. 30- 40.дисертації) здобувач зазначає про використання загальнонаукових і спеціально-наукових методів наукового пізнання, і чомусь не згадано методи реконструкції, кримінального аналізу (хоча у тексті дисертації вони згадуються); у розділі не розкрито феноменологічний метод, інтегративний, психологічний та соціально-психологічний підходи хоч у дисертації ці методи і підходи використовуються. Поза увагою залишилися методи класифікації, документального та термінологічного аналізу. Окрім того, метод аналізу документів міг би бути теж зазначеним, оскільки у тексті дисертації він активно використовується. Крім того, дисертант оминув такий використаний ним метод як описово-оповідальний. Досліджуючи зазначену проблематику, логічно було б звернутися до здобутків синергетики як методологічної основи новітнього синтезу наук. Синергетика – це міждисциплінарний напрям, що виник 70-ті роки ХХ ст. та мав на меті пізнання загальних законів і принципів, що лежать в основі самоорганізації, та характеризувалося трьома «не»: нестійкість, незворотність, неоднаковість. Сутність синергетики полягає у дослідженні систем, які складаються із величезної кількості складових елементів, тобто підсистем, що мають складний характер внутрішньої взаємодії. В узагальненому вигляді можна сказати, що синергетика вивчає проблематику

самоорганізації складних за внутрішньою будовою систем, процеси та передумови переходів порядку в хаос і, навпаки, в процесі розвитку різного роду систем.

В цьому сенсі хотілося, щоб здобувач більш розлого пояснив, чи використовував він, а, якщо використовував, то яким чином здобутки синергетики могли вплинути на дослідження проблем технології та алгоритмів юридичної діяльності?

6. Досліджуючи нормативно-правові акти на предмет відповідності їх тексту мовним правилам дисертант вказує на наявність у них чималої кількості мовних помилок, проте не розкриває таких причини як: (певна «затеоретизованість» наукових досліджень; плюралізм наукових підходів; суттєві відмінності між доктринальними напрацюваннями та мовними правилами, закріпленими у таких актах.

На с. 251 дисертації автор посилається на положення, які викладені у Розділі III Методичних рекомендацій схвалених постановою колегії Міністерства юстиції України № 41 від 21.12.2002. Проте, на наше переконання, сьогодні необхідно суттєво оновити чинні Методичні рекомендації, зокрема шляхом установлення: нових, крім правової, різновидів експертиз; переліків питань, що повинні охоплюватись тією чи іншою експертизою; відповідних критеріїв оцінки та правил проведення різних видів експертиз; вимог до експертних висновків.

У дисертації нерідко зустрічаються русизми: «возведення», «духа», «протирічити», «закордонні», помилки у прізвищах та ін..

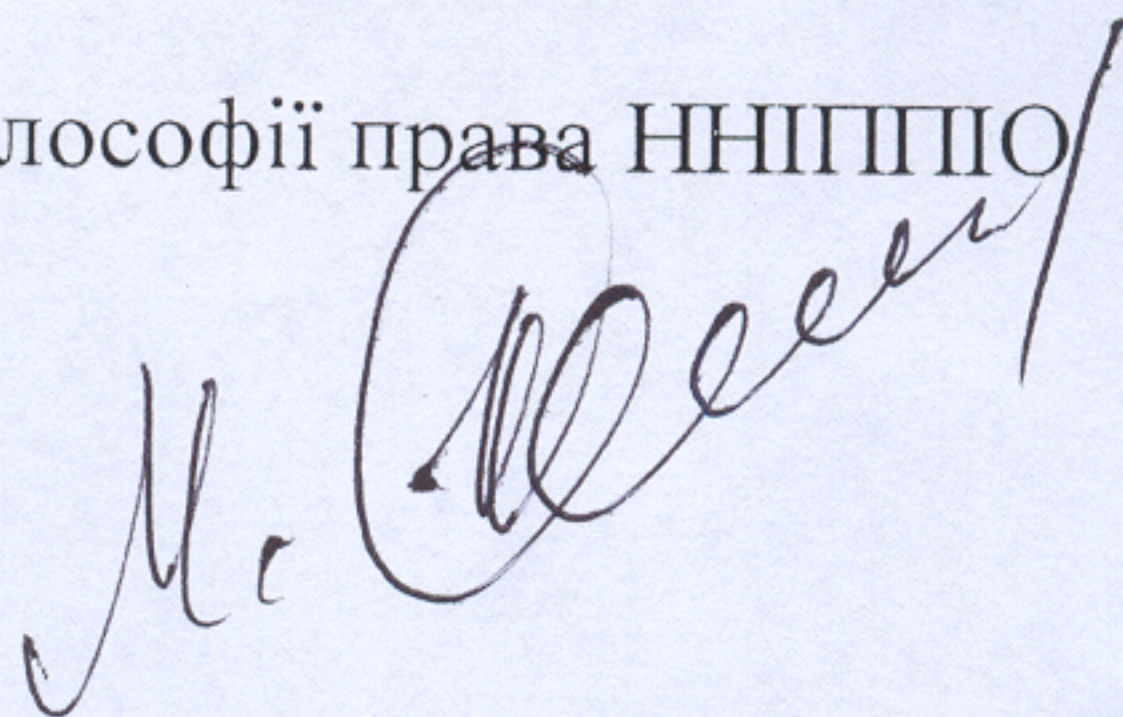
Загальний висновок. Проте в цілому висловлені зауваження та рекомендації не занижують наукової значимості роботи. Положення дисертації Д.Г. Манька у багатьох аспектах відзначаються інноваційністю в питаннях технологічного арсеналу права, а тому є всі підстави стверджувати, що дана робота є завершеним теоретико-правовим дослідженням і відповідає обраній спеціальності.

Автореферат дисертації повністю та належним чином відображає основні положення роботи.

Тема дисертації є актуальною, її структура продумана, а матеріал викладений логічно та послідовно. Основні результати достатньо повно викладені в опублікованих працях автора.

Таким чином, рецензована дисертація на тему «Технології та алгоритми юридичної діяльності», яка подана до захисту на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01, відповідає всім вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами і доповненнями), а її автор – Манько Денис Григорович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, історії та філософії права ННІПППО
Національного університету
«Львівська політехніка»

М.С. Кельман

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

Р.Б. Брилинський